

Jerzy Gaszewski

Uniwersytet Wrocławski
(staż podoktorski)

Gramatyczne wykładniki walencji w językach Europy Środkowej i Wschodniej

Porównując ze sobą różne języki, często można zauważyć między nimi podobieństwa, co skłania do pytania o podobieństw tych przyczyny. W językoznawstwie szczególne znaczenie mają podobieństwa wynikające ze wspólnego pochodzenia języków oraz z ich wzajemnych kontaktów. Oczywistym przykładem tych drugich są zapożyczenia, nie jest to jednak jedyny ślad, jaki kontakty między językami i kulturami pozostawiają w systemach poszczególnych języków. Pozostające ze sobą w kontakcie języki upodobniają się także pod względem strukturalnym. Projekt poświęcony jest właśnie takiego rodzaju, mniej ewidentnym, podobieństwom w regionie Europy Środkowej i Wschodniej. W projekcie jako teren Europy Środkowej i Wschodniej traktuję obszary od Niemiec na zachodzie po zachodnią część Rosji na wschodzie oraz od Bałtyku na północy po Bałkany na południu. Obszar ten łączy liczne doświadczenia historyczne, które przez wieki sprzyjały kontaktom między językami.

Celem badań jest określenie zakresu podobieństw strukturalnych pomiędzy językami regionu w odniesieniu do jednego rodzaju struktur językowych tzw. schematów walencyjnych czasowników. Chodzi tu głównie o łączenie się czasowników z konkretnymi formami gramatycznymi innych fraz w zdaniu. Przykładowo polski czasownik *dawać* łączy się z trzema formami: mianownikiem, biernikiem i celownikiem, a czasownik *patrzyć* łączy się z dwoma formami: mianownikiem i przyimkiem *na* z biernikiem.

W grupie badanych języków można dostrzec podobieństwa w użyciu form gramatycznych w strukturach walencyjnych czasowników. Na przykład, w języku polskim czasownik *czekać* łączy się z przyimkiem *na* z biernikiem (jedna z tzw. pozycji walencyjnych tego czasownika). W języku niemieckim odpowiada temu połączenie czasownika *warten* z przyimkiem *auf* (z biernikiem), a w języku węgierskim połączenie czasownika *vár* z formą przypadkową sublatiwu tj. z końcówką *-ra/-re*. O tych formach można powiedzieć, że odpowiadają sobie praktycznie w pełni, ponieważ są ekwiwalentami także poza kontekstem podanych czasowników, zwłaszcza w podstawowym znaczeniu przestrzennym por. polskie *na stół*, niemieckie *auf den Tisch*, węgierskie *asztal-ra*.

Ważnym elementem jest kwestia powtarzalności takich ekwiwalencji. Nie muszą one zakładać pełnej paralelności użycia form przypadków i przyimków w innych kontekstach. Przykładem polskie czasowniki *karać*, *dziękować*, *przepraszać*, które łączą się z przyimkiem *za* (z biernikiem). Ich niemieckie odpowiedniki (*be*)*strafen*, *danken*, *sich entschuldigen* w tej samej pozycji walencyjnej wszystkie łączą się z przyimkiem *für*. Jest przy tym jasne, że *za* (z biernikiem) i *für* w innych kontekstach zwykle nie są ekwiwalentami. W przywołanym zestawie struktur językowych można jednak dopatrzeć się regularności i można mówić o kontekstowej ekwiwalencji.

Podejmowane badania mają na celu stwierdzenie, na ile takie podobieństwa są regularne w ramach całej grupy badanych języków. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez zbudowanie elektronicznej bazy potrzebnych danych językowych. Zebrany (przy udziale rodzimych użytkowników badanych języków) materiał zostanie poddany analizie statystycznej łączonej z bardziej tradycyjnymi metodami badawczymi językoznawstwa.

Zasadniczym powodem motywującym wybór takiego obszaru badań jest praktyczny brak prac poświęconych językom naszego regionu, Europy Środkowej i Wschodniej jako grupie języków. Istniejące opracowania albo zajmują się całością Europy i poszukują językowych „europeizmów” albo zajmują się poszczególnymi językami. Obecne badanie proponuje więc nowe spojrzenie na języki regionu.

Stwierdzenie regularności podobieństw między systemami językowymi w ogóle jest bardzo złożonym zadaniem, stąd konieczność skupienia się na konkretnym zagadnieniu w obecnej analizie. Wybór padł na formy gramatyczne w schematach walencyjnych ze względu na doniosłą rolę walencji w składni (walencja czasowników przejawia się niemal w każdym zdaniu języka) oraz dotychczasowe doświadczenia badawcze autora projektu.